

פתרון בחינת הבגרות באזרחות, שתי יחידות לימוד, מועד חורף 2012

שאלונים: 034114

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, דורון קורקוס ודוד פייער
מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-2

שאלה מספר 1

סעיף א'

ציון: עקרון הכרעת הרוב.

הסבר: במדינה דמוקרטית מתקיימים דעות, קבוצות ואינטרסים שונים. לכן נהוג ומקובל לקבל החלטות בדרך של הכרעת רוב. עקרון הכרעת הרוב בא לידי ביטוי בכמה דרכים: בבחירות דמוקרטיות, בהצבעות בפרלמנט, כנסת, בתהליך קבלת החלטות בממשלה, בפסיקת בתי המשפט, בכל ארגון ומוסד המתנהל על פי כללי הדמוקרטיה. הכרעת הרוב משקפת את רצון העם.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: " בסיום הדיון נערכה הצבעה . תשעה עשר שרים הצביעו בעד התכנית, ארבעה התנגדו ואחד נמנע". הממשלה קיימה דיון שבסופו התקבלה החלטה בעד התוכנית בהכרעת רוב השרים.

סעיף ב'

ציון: אחריות משותפת, אחריות ממשלתית.

הסבר: הממשלה נושאת באחריות לכל ההחלטות והפעולות שקיבלה וביצעה כגוף אחד וכן, לכל מעשה של כל אחד מהשרים. השרים מחויבים לקיים את החלטות הממשלה ואינם יכולים להתנגד להחלטה שהתקבלה ברוב של חברי הממשלה. כאשר שר מתנגד לבצע החלטת ממשלה שהתקבלה ברוב - עליו להתפטר מהממשלה. הבעת דעה והשמעת ביקורת אפשרית במסגרת ויכוח ודיון שהתקיימו לפני שהתקבלה ההחלטה אך לאחר קבלת החלטה, ההחלטה מחייבת את כל השרים ללא יוצא מן הכלל. האחריות המשותפת מחייבת את כל השרים וחלה גם על חברי מפלגתו של השר בכנסת. כל חברי המפלגות בכנסת יצביעו בעד החלטות הממשלה.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: "כאשר הוצגה ההחלטה בכלי התקשורת הצדיקו אותה כל השרים, גם אלה שבזמן הדיון התנגדו לה". לאחר שהתקבלה החלטה בהכרעת רוב בממשלה מחויבים כל השרים לתמוך בה ולבצע אותה ואכן, השרים הציגו כגוף אחד את התוכנית ותמכו בה. לא היה כל ביטוי של בקורת או התנגדות מצד השרים בהצגת התוכנית בפני הציבור.

שאלה מספר 2

סעיף א'

ציין: הזכות לחיים ושלמות הגוף.

הסבר: הזכות של כל אדם להגנה על חייו מפני כל פגיעה וחובת המדינה להגן על חיי תושביה. הזכות לחיים כוללת איסור על: נטילת חייו של אדם, פגיעה בגופו בכוונה תחילה, השפלתו מבחינה פיזית ונפשית. (התעללות פיזית ומילולית), איום על חייו וגופו של אדם תוך גרימת פחד.

נימוק: בקט שלפנינו נאמר: "...תיאסר מכירת חטיפים בבתי הספר, ותוגבל מכירה של מוצרי מזון שעלולים לגרום להשמנה ולמחלות הנובעות ממנה". מטרת הצעת החוק היא להגן על בני הנוער מפני פגיעה בגופם. ישנם חטיפים ומוצרי מזון שונים עלולים לגרום למחלות ולכן, כדי להגן על חייהם של בני הנוער הוצעה הצעה להגביר מודעות בבתי ספר לסוגים מזיקים של מזון באמצעות שיעורים בתזונה נכונה ואף למנוע את מכירתם.

סעיף ב'

ציין: הזכות לפרטיות.

הסבר: כל אדם זכאי לחיות את חייו ללא התערבות וללא חדירה לפרטיות. החוק להגנה על הפרטיות מגדיר מהי חדירה לפרטיות: ביצוע בדיקות בגופו של אדם, חדירה לביתו, פרסום מידע על חייו הפרטיים, פרסום תמונתו בציבור ואיסוף מידע על חייו באמצעי סתר שונים.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: " בני הנוער חברי מועצת התלמידים טענו שבהצעה זו השלטון מתערב בחייהם באופן משפיל ופוגע". בני הנוער טענו כי זוהי פגיעה בפרטיותם. הצעת החוק מתערבת בחייהם הפרטיים. בני הנוער בוגרים דיים כדי להחליט אילו מוצרי מזון לאכול בבית הספר ללא התערבות חיצונית כלשהי.

אפשרות נוספת:

ציין: הזכות לכבוד.

הסבר: זכותו של האדם שלא להיות נתון ליחס משפיל ומעליב.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: " בני הנוער חברי מועצת התלמידים טענו שבהצעה זו השלטון מתערב בחייהם באופן משפיל ופוגע". בני הנוער טענו כי זוהי פגיעה בכבודם. הצעת החוק משפילה את בני הנוער. הם בוגרים דיים כדי להחליט אילו מוצרי מזון לאכול בבית הספר ללא התערבות חיצונית כלשהי.

פרק שני

על הנבחן לענות בקצרה על שלוש מבין השאלות 3-7

שאלה מספר 3

חוק חג המצות: החוק אוסר על בעלי עסקים להציג חמץ בפומבי במשך כל ימי חג הפסח.

חוק יסוד מקרקעי ישראל: קובע שאדמות הלאום הכוללות את רוב קרקעות המדינה, אינן ניתנות למכירה.

שאלה מספר 4

האמצעים לשמירת האי-תלות של הרשות השופטת (בשאלה נדרש התלמיד להציג שני אמצעים בלבד):

1. **ריסון הרשות המחוקקת (הכנסת) בנושא ביטול פסקי דין.** הכנסת אינה יכולה לבטל לאחר מעשה (רטוראקטיבית) פסק דין שהתקבל בבית המשפט, גם אם הפרשנות שקבע בית המשפט לחוק אינה מקובלת על חברי הכנסת.
2. **עקרון הסוב-יוזיציה.** פירוש עקרון זה הוא איסור פרסום ועיסוק בנושא הנמצא בדיון (בהליך) בבית-המשפט. מטרת עיקרון זה היא למנוע התערבות, השפעה ולחץ מצד התקשורת ורשויות השלטון על בית המשפט בנושאים הנדונים בבית המשפט ולא ניתן בהם עדיין פסק דין.
3. **מינוי השופטים.** תהליך מינויים של השופטים בישראל נועד להבטיח את עצמאותה ואי-תלותה של הרשות השופטת ולמנוע הפעלת לחצים פוליטיים מצד רשויות השלטון על הרשות השופטת.

בחירת השופטים נעשית על ידי ועדה המונה תשעה חברים:

- שלושה נציגים מה**רשות השופטת** – נשיא בית המשפט העליון ושני שופטים נוספים מבית המשפט העליון.
- שני נציגים מה**רשות המבצעת** – שר המשפטים ושר נוסף שקובעת הממשלה.
- שני נציגים מה**רשות המחוקקת** – שני חברי כנסת שבוחרת הכנסת (בדרך כלל אחד מחברי הכנסת הוא מהקואליציה ואחר מהאופוזיציה).
- שני נציגים של **לשכת עורכי הדין**.

בהרכב הוועדה יש רוב לאנשי המקצוע (שלושה שופטים ושני עורכי דין) כך מובטח שמינוי השופטים יעשה משיקולים משפטיים מקצועיים ולא יושפע משיקולים פוליטיים.

תנאי העסקתם של השופטים:

- **שכר השופטים:** שכר זה נקבע על ידי ועדת הכנסת והוא גבוה יחסית, כיוון שעל פי החוק חל על השופטים איסור לעסוק בעיסוק נוסף, לרבות כל תפקיד ציבורי בעל גוון פוליטי.
- **תקופת כהונתם:** החוק מבטיח שכהונת השופטים מובטחת עד לגיל פרישתם (70). כך השופט אינו חרד למשרתו ושיקוליו מקצועיים.
- **מקום כהונתם:** אין מעבירים שופט בניגוד לרצונו ממקום כהונתו הקבוע לבית משפט במקום אחר אלא בהסכמת נשיא בית המשפט העליון או על פי החלטת בית הדין המשמעתי. זאת, כדי למנוע לחצים על השופטים באמצעות איום בשינוי מקום כהונתם.
- **חסינות השופטים:** כמו לחברי הכנסת, גם לשופטים יש חסינות. הם מוגנים מפני תביעות בשל הוצאת לשון הרע, ואין פותחים בחקירה פלילית נגד שופטים אלא בהסכמת היועץ המשפטי לממשלה.

חסינות השופטים: כמו לחברי הכנסת, גם לשופטים יש חסינות. הם מוגנים מפני תביעות בשל הוצאת לשון הרע, ואין פותחים בחקירה פלילית נגד שופטים אלא בהסכמת היועץ המשפטי לממשלה.

שאלה מספר 5

מרכיבי הזהות של הערבים בישראל (בשאלה נדרש התלמיד להציג שני אמצעים בלבד):
זהות לאומית: מדגישה את שייכותו של האדם לעם. הערבים רואים עצמם כחלק מהעם הערבי החי במזרח התיכון. בנוסף, רבים מהערבים אזרחי ישראל רואים עצמם חלק מהעם הפלסטיני.
זהות אזרחית: מדגישה את שייכותו של האדם למדינה. הערבים אזרחי ישראל רואים עצמם אזרחים נאמנים למדינת ישראל.
זהות דתית: מדגישה את שייכותו של האדם לדת. יש ערבים המגדירים עצמם מוסלמים ויש ערבים המגדירים עצמם נוצרים.

שאלה מספר 6

שני הבדלים בין הצעת חוק פרטית והצעת חוק ממשלתית:

1. הצעת חוק פרטית היא יוזמה אישית של חבר כנסת. לעומת זאת, הצעת חוק ממשלתית היא יוזמה של אחד השרים.
2. הצעת חוק פרטית עוברת שלב של דיון מקדים **בכנסת** המכונה "הצעה טרומית". אם ההצעה עברה ברוב בהצבעה הטרומית יימשך בה הטיפול. הצעת חוק ממשלתית עוברת דיון מקדים **בממשלה**. אם הממשלה חליטה ברוב קולות לאשר את הצעת החוק יימשך בה הטיפול בכנסת.

שאלה מספר 7

עיקרון שלטון החוק: עקרון שלטון החוק במשטר דמוקרטי פירושו שהן רשויות השלטון והן כלל האזרחים במדינה כפופים לחוק שהתקבל בדרך דמוקרטית – על ידי רשות מחוקקת (פרלמנט) שנבחרה בבחירות דמוקרטיות. שלטון החוק במדינה דמוקרטית מבוסס על **נכונות** (הסכמת) מרבית האזרחים לציית לחוק ולא על אכיפת הציות לחוק בכוח הסמכות השלטונית.

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 8-9

שאלה מספר 8

שיטת דין הדם: האזרחות עוברת בירושה מהורים לבנים, בלי קשר למקום הלידה. מדינות שתושביהן מהגרים מהן והן רוצות לשמור על זיקה של המהגרים למולדתם נותנות עדיפות לדין הדם. בהכרזת העצמאות מופיעה הקריאה ליהודי העולם להגיע למדינת ישראל ולסייע בבניינה. קריאה זו מדגישה את העובדה שישראל רואה חשיבות בקשר עם יהודים שאינם חיים בארץ בהתאם לשיטת דין הדם.

שאלה מספר 9

זכויות מיעוטים/ זכויות קבוצה: זכותה של קבוצת מיעוט אתנית (של עם) לשמר את מאפייניה הייחודיים המבדילים אותה מאוכלוסיית הרוב במדינה. הכוונה היא למרכיבים כגון: שפה, תרבות, דת, מוצא אתני או מורשת היסטורית.

תפקידה של חוקה דמוקרטית להגביל ולרסן את רשויות השלטון, למנוע שימוש לרעה בכוח השלטון ולמנוע עריצות הרוב, להגן על זכויות האדם ועל זכויות המיעוט במדינה. במידה והשלטון ינסה לפגוע בזכויות הקבוצה יוכל בית המשפט להסתמך על החוקה במטרה למנוע את הפגיעה.

פרק שלישי

על הנבחן לענות על שתיים מבין השאלות 10-12

שאלה מספר 10

מדינת רווחה:

כיום, כל המדינות הדמוקרטיות המפותחות בעולם הן **מדינות רווחה (welfare state)**, הדואגות לרווחת האזרחים במדינה, ופועלות כדי לממש את זכויותיהם החברתיות. למדינת רווחה יש 2 מאפיינים משותפים הכרחיים:

1. צריכה להיות לה תשתית כלכלית מפותחת, וזאת בשל העלויות הגבוהות הכרוכות בהפעלת המערכות ההכרחיות במדינות רווחה. כל מדינות הרווחה הן מדינות מתועשות, מפותחות ועשירות באופן יחסי.
2. בכולן יש משטר דמוקרטי שמכיר בזכויות האזרחיות, הפוליטיות והחברתיות של תושביו. השירותים שמדינת הרווחה מספקת לתושביה אינם בבחינת חסד, אלא המדינה רואה בהן **חלק מזכויות היסוד שכל תושב במדינה זכאי להן**.

מדינות הרווחה מעניקה למעשה **זכויות חברתיות**. סיפוק הצרכים האנושיים הבסיסיים של אזרחי המדינה נעשה על ידי הבטחת ביטחונם הסוציאלי של האזרחים, באמצעות מתן רצפת הכנסה, תזונה, טיפול רפואי, חינוך, דיור, תעסוקה ושירותי רווחה אישיים לכל תושבי המדינה.

מדינת הרווחה באה לידי ביטוי בקטע באופן הבא:

לדעת כותב המאמר המדינה צריכה לספק לכל אדם תנאים להתפתחות אישית ולקיום בכבוד. כמו כן לטענתו הערכים המרכזיים של מדינה יהודית צריכים להיות סולידריות, שותפות ואחריות קהילתית. ערכים אלה תואמים את גישתה של מדינת הרווחה.

שאלה מספר 11

מדינה דתית-לאומית:

הקמת מדינת ישראל נתפסת כאתחלתא דיגאולה (כלומר מעשה דתי, חלק מתהליך משיחי) ולכן דוגלת גישה זו בשילוב של הציונות עם דת. כמו גישת מדינת התורה דוגלת גישה זו בשמירת חוקי ההלכה בחיים הציבוריים, כמו שמירת שבת בפרהסייה, כשרות במוסדות ציבור, חקיקה ופסיקה המבוססות על המשפט העברי, אולם ברמה הפרטית יבחר כל אדם את דרכו. גישה זו תומכת בחוק השבות.

מדינה דתית-לאומית באה לידי ביטוי בדברי כותב המאמר:

לטענת כותב הקטע, אם תנהג המדינה על פי רוח ההלכה יתקיימו בה עקרונות הצדק של מדינת הרווחה ותקודם מדיניות של צדק חברתי: "...לי כאדם דתי, חשוב שמוסדות הציבור בישראל יפעלו על פי ההלכה וברוח התורה... ראו שמסעדה תשלם לעובדיה שכר מינימום. כך יתממש רעיון הצדק החברתי ברוח

היהדות...". השילוב של ערכים מן היהדות על פי ההלכה עם ערכים דמוקרטיים ומתן פירוש דתי לערכים הדמוקרטיים מייצג את דרכה של הגישה הדתית-לאומית.

שאלה מספר 12

הסדר הסטטוס-קוו:

הסדר שהושג בשנת 1947 בין מפלגות הפועלים [החילונית] לבין המפלגות הדתיות והחרדיות על שמירת מעמד הדת היהודית במדינה ע"פ המתכונת שהייתה קיימת ביישוב היהודי בארץ בתקופת המנדט. הסדר זה מבוסס על כך שהקבוצות היהודיות מכירות בצורך למצוא דרך לחיות ביחד על אף חילוקי הדעות בנושא יחסי הדת ומדינה בישראל. מטרתו לקבוע "כללי משחק" שיבטיחו את היציבות הפוליטית והחברתית וישמרו על שלמות החברה והמדינה; הדרך להשיג מטרה זו היא ע"י הימנעות ככל האפשר מהכרעות חד-משמעיות כמו הכרעת רוב [החילונית] **בחקיקה** בנושאים השנויים במחלוקת והימנעות מקבלת הכרעה חד-משמעית בנוגע לאופי המדינה [דתי לחלוטין או חילוני לחלוטין]. ההסדר אינו מציע פתרון משום שאין פתרון שיהיה מקובל על שני הצדדים [דתיים וחילונים] בנושא דת ומדינה.

ארבעה נושאים כלולים בהסדר הסטטוס-קוו:

1. **מתן סמכות בלעדית לבתי דין רבניים לעסוק בענייני נישואין וגירושין** - סעיף זה מעוגן בחוק בתי דין רבניים [נישואין וגירושין] 1953.
2. **שמירת שבת במקומות ציבוריים** - [איסור עבודת יהודים בשבת – מעוגן בחוק שעות העבודה והמנוחה, איסור הפעלת תחבורה ציבורית].
3. **שמירת כשרות במקומות ציבוריים** – מעוגן בחקיקה חלקית – פקודת מאכל כשר בצה"ל.
4. **שמירת המעמד האוטונומי לחינוך הדתי** – מעוגן חלקית בחוק חינוך ממלכתי.

הסבר הטענה של המתנגדים להסדר הסטטוס-קוו, המוצגת במאמר: הטענה של המתנגדים להסדר הסטטוס קוו, המוצגת במאמר היא שהסדר הסטטוס קוו ניכשל במטרתו המרכזית שהיא הפחתת המתח בין דתיים וחילוניים. זאת משום שבמקום שהסדר יפחית מתח, כל אחד מהצדדים הדתי והחילוני מבקש לקדם את אורח החיים שלו: "...הסדר הסטטוס קוו אינו מצליח להפחית את המחלוקות בין דתיים לחילוניים. חוגים דתיים שואפים שלמדינה יהיו מאפיינים דתיים כפי שנקבע בהסדר זה, וחוגים חילוניים מבקשים לצמצם מאפיינים אלה..."

פרק רביעי

על הנבחן לענות על שתיים מבין השאלות 16-20

שאלה מספר 16

ציון: שלטון העם.

הסבר: העם בוחר את נציגיו לפרלמנט (במשטר פרלמנטארי) או את נציגיו לרשות המבצעת (במשטר נשיאותי). שלטון העם מבטא את מעורבותו של האזרח בחיים הפוליטיים ואת יכולתו להשפיע על השלטון ועל קבלת ההחלטות במדינה בה הוא חי.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: " המפגינים טענו שבתהליכי קבלת החלטות, על הממשלה להתחשב בדעת הקהל ולממש את רצון העם". מימוש רצון העם הוא חלק מהותי מעקרון שלטון העם.

אפשרות נוספת:

ציון: עקרון הגבלת השלטון.

הסבר: השלטון מרכז בידיו כוח שלטוני רב. הוא שולט על משאבים כלכליים, על משאבים אנושיים ועל מנגנוני הביטחון והאכיפה. קיים חשש כי השלטון יקבל החלטות הפוגעות בדמוקרטיה, בזכויות האדם והאזרח/או ינצל את כוחו וסמכותו לרעה לכן יש להגבילו באמצעות מנגנונים פורמאליים ובלתי פורמאליים.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: "המפגינים קראו לממשלה לפעול לשינוי סדר העדיפויות הלאומי... ולממש את רצון הציבור". המפגינים ניצלו את זכותם להביע דעה המבקרת את השלטון וקוראת לו לשנות את סדר העדיפויות. המפגינים פעלו באמצעים לא פורמאליים – באמצעות השמעת דעתם בהפגנה.

שאלה מספר 17

ציון: לאומיות אתנית.

הסבר: ישנם לאומים שיש להם יסודות שיוכים - אתניים שאינם פרי בחירה כמו: מוצא, תרבות, שפה. במקרה זה הזהות הלאומית היא זהות לאומית אתנית – "לאומיות אתנית".

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: "השם העברי מבטא עבור הציבור היהודי את הקשר לתרבותו ולמורשתו". השפה היא חלק מהתרבות והמורשת של העם היהודי. המרכיבים הללו הם חלק מזהותו האתנית של העם היהודי בארצו. חברת הכנסת הוסיפה והבהירה כי גם בן גוריון ראה בשפה העברית מאפיין חשוב של ישראל כמדינה יהודית.

שאלה מספר 18

ציון: התמודדות חופשית / בחירות חופשיות.

הסבר: כאשר הבחירות הן בחירות חופשיות קיימת תחרות הוגנת בין לפחות שני מתמודדים או לפחות שתי מפלגות. בתחרות זו באים לידי ביטוי חופש הביטוי וחופש ההתארגנות.

נימוק: בקטע שלפנינו נאמר: "ועדת הבחירות המרכזית במדינה פוסלת את המועמדים של האופוזיציה, והיא נתנה הוראה לאמצעי התקשורת לא לראיין מועמדים אלה". בכך נפגע מאפיין חשוב ומרכזי בבחירות דמוקרטיות והוא האפשרות של לפחות שני מועמדים, או שתי מפלגות להתמודד, להביע את דעתן

ולהתארגן. ההגבלה על חופש הביטוי מאפשרת לציבור לשמוע את קולו של צד אחד בלבד מבלי יכולת לשפוט בין שתי מפלגות לפחות או שתי דעות ולהחליט.

שאלה מספר 19

טענה: לדעתי יש לאפשר הקמה וניהול של בתי ספר פרטיים.

הנמקה: מדינת ישראל הפריטה בשנים האחרונות שירותים רבים בתחום הבריאות, בתחום התחבורה ובתחומים נוספים. כיוון שכיום אנו קרובים בהרבה למודל הכלכלי הליברלי בהשוואה לשנים הראשונות לקיום המדינה אין מניעה להפריט גם את תחום החינוך. בנוסף, הפרטת תחום החינוך תאפשר להעניק שכר למורים בהתאם להישגי התלמידים מצב שאינו קיים במערכת הציבורית. שכר מדורג אין בו פסול. להפך, כך נגביר את המוטיבציה בקרב המורים להצטיין. מערכת פרטית תהיה גם מסורבלת פחות מבחינה בירוקרטית בהשוואה למערכת הציבורית ואין ספק שיעילות היא מרכיב חיוני בתחילת האלף השלישי.